

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده زبان و ادبیات فارسی
گروه پژوهش های بین رشته ای

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی

(مقایسه و تحلیل تقابل های جنسیتی در رمان هایی از دهه شصت و هشتاد

خورشیدی)

استاد راهنما :

دکتر زهرا حیاتی

استاد مشاور:

دکتر مریم عاملی رضایی

پژوهشگر :

مژگان مسعودی

تیرماه ۱۳۹۶

سپاس میکران از مادرم که در هر لحظه از زندگی ام شیرینی است که حضورش بزرگترین دلگرمی

است و سپاس از استاد عزیزم سرکار خانم دکتر حیاتی که بی همراهی ایشان کار سرانجام نمی

یافت و سپاس از لطف و صمیمیت بلقیس سلیمانی عزیز

برای همسر عزیزم، برای مهربانی بی حد و پشیمانی مدام او

چکیده

ساختارگرایان تقابل‌های دوگانه را از مفاهیم بنیادین این رویکرد دانسته‌اند؛ و در مطالعات ادبی براین باورند که یکی از سازه‌های متن تقابل‌های دوگانه است که معنای پنهان آن را شکل می‌دهد. این تقابل‌ها در متون مختلف به شکل‌های متفاوتی بروز پیدا می‌کنند و می‌توان با تحلیل نوع و شیوه به کارگیری آن‌ها، به معنای پنهان متن دست یافت. در این پژوهش تقابل‌هایی که نشان‌دهنده نگاه جنسیتی رمان‌های مورد مطالعه (خاله‌بازی، نگران نباش، کافه‌پیانو از دهه هشتاد و باغ بلور، دل فولاد و خانه ابر و باد از دهه شصت هجری شمسی) است، استخراج شده و مورد تحلیل قرار گرفته است. مبنای تعیین تقابل‌ها، دسته‌بندی رمزگان‌های پنج‌گانه رولان بارت است؛ یعنی: ۱. رمزگان سمیک؛ ۲. رمزگان پروآیروتیک؛ ۳. رمزگان نمادین؛ ۴. رمزگان فرهنگی؛ ۵. رمزگان هرمنوتیک. از آنجا که بسیاری از یافته‌های پژوهش در زمینه تحلیل رمزگان نمادین با نتایجی که از تحلیل رمزگان‌های فرهنگی و ارجاعی یا هرمنوتیک به دست آمده، مشترک هستند، در تحقیق حاضر، به بررسی تفصیلی سه رمزگان دیگر بسنده شده است. به منظور تحلیل متون ابتدا تقابل‌ها با تکیه بر شیوه بیان متن استخراج شده است و سپس با توجه به مفاهیمی که برای اهل زبان و در جامعه شناخته شده است، فهرست‌بندی شده‌اند. پس از آن نگارنده به تحلیل فهرست تقابل‌ها در سه سطح رویدادها، شخصیت‌پردازی و بیان نمادین رمان‌های دو دهه پرداخته است. از تحلیل تقابل‌هایی که در پس نگاه جنسیتی این متون وجود دارد، این نتیجه برمی‌آید که شیوه به کار بردن این تقابل‌ها بیش از آنکه به سبک شخصی نویسنده مربوط باشد به دوره‌ای از تاریخ مربوط است که این رمان‌ها در آن نوشته شده است. همچنین از مقایسه تقابل‌هایی که نگاه جنسیتی این رمان‌ها را نشان می‌دهند، می‌توان دریافت که رمان‌های انتخاب شده از دهه شصت با تأکید بر عقاید فمینیستی رایج در اوایل انقلاب خواستار برابری زن و مرد هستند و به نابرابری حاکم بر جامعه در آن روزگار با نگاهی انتقادی می‌نگرند و اما رمان‌های انتخاب شده از دهه هشتاد به جنبه‌های منفی این نگرش تند می‌پردازد و شاید بتوان گفت منتقد جنبه‌های منفی فمینیسم‌اند. این رمان‌ها رسیدن بانوان به حق خود را در بازیافتن زنانگی‌ای می‌دانند که در دو دهه پیش با تبلیغات فمینیسم از بین رفته است. از مقایسه جهت‌گیری متون درباره تقابل‌ها می‌توان دانست که متون انتخابی از دهه شصت جانب سویی مثبت تقابل را نگه می‌دارند و در آرزوی رسیدن زنان به برابری با مردان و آزادی هستند اما در دهه هشتاد این ارزش‌گذاری به گونه‌ای تغییر می‌کند که شکست تئوری‌های پیشین به نمایش گذاشته شود و می‌توان گفت نگاه جنسیتی بر روی زنان در دهه شصت تا حد زیادی در این دوره از روی آنان برداشته شده است.

واژگان کلیدی: تقابل‌های دوگانه، رمان‌های دهه شصت، رمان‌های دهه هشتاد،

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
فصل اول: کلیات پژوهش.....	۳
۱،۱. بیان مسأله.....	۴
۲،۱. اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش.....	۵
۳،۱. اهداف پژوهش.....	۵
۴،۱. قلمرو پژوهش.....	۶
۵،۱. سؤالات پژوهش.....	۶
۶،۱. فرضیه‌های پژوهش.....	۶
فصل دوم: پیشینه پژوهش.....	۷
فصل سوم: ادبیات نظری پژوهش.....	۱۵
۱،۳. مفهوم نشانه‌شناسی.....	۱۶
۲،۳. تاریخچه مطالعات نشانه‌شناختی.....	۱۷
۳،۳. مفاهیم رایج در مطالعات نشانه‌شناختی.....	۲۲
۱،۳،۳. رابطه سلبی و ایجابی نشانه‌ها.....	۲۲
۲،۳،۳. اختیاری بودن نشانه‌ها.....	۲۲
۳،۳،۳. هم‌زمانی و درزمانی.....	۲۳
۴،۳،۳. هم‌نشینی و جانمایی.....	۲۴
۴،۳. تقابل‌های دوگانه.....	۲۵
۱،۴،۳. تقابل‌های دوگانه و تحلیل ساختارگرایانه.....	۲۷
۲،۴،۳. تقابل‌های دوگانه و نشان‌داری.....	۲۸
۳،۴،۳. تقابل‌های دوگانه و تحلیل ایدئولوژیک.....	۳۰
۴،۴،۳. تقابل‌های دوگانه جنسیتی.....	۳۱
۵،۴،۳. تقابل‌های دوگانه و رمزگان‌های پنجگانه بارت.....	۳۱
۱،۵،۴،۳. رمزگان پروآیرتیک.....	۳۱
۲،۵،۴،۳. رمزگان سمیک.....	۳۲
۳،۵،۴،۳. رمزگان نمادین.....	۳۲
فصل چهارم: یافته‌های پژوهش.....	۳۵
(نقد رمان‌های خاله‌بازی، نگران نباش، کافه‌پیانو، باغ بلور، دل فولاد و خانه ابر و باد).....	۳۵

۳۶.....	۴ - ۱ بخش اول:
۳۶.....	نقد رمان خاله بازی بر اساس تقابل‌های جنسیتی
۳۶.....	۱, ۱, ۴. پیرنگ رمان خاله بازی
۳۶.....	۱, ۱, ۴. رویدادهای اصلی
۳۶.....	۲, ۱, ۴. شرح توالی رویدادها
۴۲.....	۲, ۱, ۴. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان سمیک
۴۲.....	۱, ۲, ۴. تجرد/تاهل
۴۳.....	۲, ۲, ۴. تقید/آزادی
۴۴.....	۳, ۲, ۴. گذشته/امروز
۴۷.....	۴, ۲, ۴. ظاهر/باطن
۴۹.....	۵, ۲, ۴. سرزندگی/افسردگی
۵۰.....	۶, ۲, ۴. مرد آرمانی / مرد واقعی
۵۲.....	۷, ۲, ۴. سنت/تجدد
۵۴.....	۸, ۲, ۴. طبیعت / فرهنگ
۵۵.....	۳, ۱, ۴. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان پروآیرتیک
۵۶.....	۱, ۳, ۴. زایش / نازایی
۵۶.....	۲, ۳, ۴. طبیعت / فرهنگ
۵۷.....	۳, ۳, ۴. آرمان‌گرایی / واقع‌گرایی
۵۸.....	۴, ۳, ۴. سنت/تجدد
۵۹.....	۴, ۱, ۴. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان نمادین
۵۹.....	۱, ۴, ۴. سنت و تجدد
۶۱.....	۲, ۴, ۴. مرد آرمانی/مرد واقعی
۶۲.....	۳, ۴, ۴. زن/مرد
۶۴.....	۴, ۴, ۴. زایش/نازایی
۶۵.....	۴, ۵, ۱. دریافت‌ها و نتایج
۶۶.....	۲-۴ بخش دوم:
۶۶.....	نقد رمان نگران نباش بر اساس تقابل‌های جنسیتی
۶۶.....	۱, ۲, ۴. پیرنگ رمان نگران نباش
۶۶.....	۱, ۱, ۲, ۴. رویدادهای اصلی

۶۶.....	۲،۱،۲،۴. شرح توالی رویدادها
۶۸.....	۲،۲،۴. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان سمیک
۶۸.....	۱،۲،۲،۴. تقید/آزادی
۷۰.....	۲،۲،۲،۴. گذشته/ امروز
۷۲.....	۳،۲،۲،۴. جنسیت فیزیولوژیک/ جنسیت روانی
۷۳.....	۴،۲،۲،۴. سرزندگی/ افسردگی
۷۴.....	۵،۲،۲،۴. سنت/ تجدد
۷۵.....	۳،۲،۴. تحلیل تقابل‌ها در رمزگان پروآیرتیک
۷۵.....	۱،۳،۲،۴. تقید/ آزادی
۷۶.....	۲،۳،۲،۴. گذشته/ امروز
۷۷.....	۳،۳،۲،۴. سرزندگی/ افسردگی
۷۸.....	۴،۳،۲،۴. سنت/ تجدد
۷۸.....	۵،۳،۲،۴. جنسیت فیزیولوژیک/ جنسیت روانی
۷۹.....	۴،۲،۴. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان نمادین
۷۹.....	۱،۴،۲،۴. جنسیت فیزیولوژیک/ جنسیت روانی
۸۰.....	۵،۲،۴. نتایج دریافتی از تحلیل تقابل‌های رمان نگران نباش
۸۱.....	۳،۴. بخش سوم:
۸۱.....	نقد رمان کافه‌پیانو بر اساس تقابل‌های جنسیتی
۸۱.....	۴،۱،۳. پیرنگ رمان کافه‌پیانو
۸۱.....	۱،۱،۳،۴. رویدادهای اصلی
۸۲.....	۲،۱،۳،۴. شرح توالی رویدادها
۸۵.....	۲،۳،۴. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان سمیک
۸۶.....	۱،۲،۳،۴. سنت/ تجدد
۸۸.....	۲،۲،۳،۴. گذشته/ امروز
۸۸.....	۳،۲،۳،۴. تجرد/ تأهل
۸۹.....	۴،۲،۳،۴. تقید/ آزادی
۹۰.....	۵،۲،۳،۴. مرد آرمانی/ مرد واقعی
۹۱.....	۶،۲،۳،۴. زن نجیب/ زن اغواگر
۹۲.....	۷،۲،۳،۴. واقع‌گرایی/ آرمان‌گرایی

۹۳.....	۸,۲,۳,۴ زن / مرد
۹۴.....	۳,۳,۴ تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان پروآی‌رتیک
۹۴.....	۱,۳,۳,۴ سنّت / تجلّد
۹۶.....	۲,۳,۳,۴ تقید / آزادی
۹۷.....	۳,۳,۳,۴ مرد آرمانی / مرد واقعی
۹۸.....	۴,۳,۳,۴ زن اغواگر / زن نجیب
۱۰۰.....	۴,۳,۴ تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان نمادین
۱۰۰.....	۴,۳,۱,۴ سنّت / تجلّد
۱۰۱.....	۲,۴,۳,۴ زن نجیب / زن اغواگر
۱۰۲.....	۵,۳,۴ نتایج دریافتی از تحلیل تقابل‌های رمان کافه پیانو
۱۰۴.....	۴,۴ بخش چهارم
۱۰۴.....	نقد رمان باغ بلور بر اساس تقابل‌های جنسیتی
۱۰۴.....	۱,۴,۴ پیرنگ رمان باغ بلور
۱۰۴.....	۱,۱,۴,۴ رویدادهای اصلی
۱۰۴.....	۲,۱,۴,۴ شرح توالی رویدادها
۱۱۱.....	۲,۴,۴ تحلیل تقابل‌ها در رمزگان سمیک
۱۱۱.....	۱,۲,۴,۴ سنّت / تجلّد
۱۱۴.....	۲,۲,۴,۴ مرد آرمانی / مرد واقعی
۱۱۵.....	۳,۲,۴,۴ سنّت / مذهب
۱۱۶.....	۴,۲,۴,۴ سرزندگی / افسردگی
۱۱۶.....	۵,۲,۴,۴ زن / مرد
۱۱۸.....	۳,۴,۴ تحلیل تقابل‌ها در رمزگان پروآی‌رتیک
۱۱۸.....	۱,۳,۴,۴ سنّت / تجلّد
۱۲۱.....	۲,۳,۴,۴ تقید / آزادی
۱۲۳.....	۳,۳,۴,۴ مرد آرمانی / مرد واقعی
۱۲۴.....	۴,۳,۴,۴ زن / مرد
۱۲۶.....	۴,۴,۴ تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان نمادین
۱۲۶.....	۱,۴,۴,۴ مرد آرمانی / مرد واقعی
۱۲۷.....	۲,۴,۴,۴ سنّت / تجلّد

۱۲۹	 زن نجیب / زن هرجایی ۳,۴,۴,۴
۱۳۰	 نتایج تحلیل تقابل‌ها در رمان باغ بلور ۵,۴,۴
۱۳۱	 بخش پنجم: ۵,۴
۱۳۱	 نقد رمان خانه ابر و باد بر اساس تقابل‌های جنسیتی ۱۳۱
۱۳۱	 ۴,۱,۵ پیرنگ رمان خانه ابر و باد ۱۳۱
۱۳۱	 ۱,۱,۵,۴ رویدادهای اصلی ۱۳۱
۱۳۱	 ۲,۱,۵,۴ شرح توالی رویدادها ۱۳۱
۱۳۳	 ۲,۵,۴ تحلیل تقابل‌ها در رمزگان سمیک ۱۳۳
۱۳۳	 ۱,۲,۵,۴ فرهیخته / عامی ۱۳۳
۱۳۴	 ۲,۲,۵,۴ ظاهر/باطن ۱۳۴
۱۳۵	 ۳,۲,۵,۴ سنت / تجدّد ۱۳۵
۱۳۵	 ۴,۲,۵,۴ منطق / هنر ۱۳۵
۱۳۶	 ۳,۵,۴ تحلیل تقابل‌ها در رمزگان پروآیرتیک ۱۳۶
۱۳۶	 ۴,۵,۳,۱ سنت / تجدّد ۱۳۶
۱۴۰	 ۲,۳,۵,۴ تقید/آزادی ۱۴۰
۱۴۱	 ۳,۳,۵,۴ همسر / مادر ۱۴۱
۱۴۱	 ۴,۳,۵,۴ زن / مرد ۱۴۱
۱۴۲	 ۴,۵,۵,۳ آرمان گرایی / واقع گرایی ۱۴۲
۱۴۳	 ۴,۵,۴ تحلیل تقابل‌ها در رمزگان نمادین ۱۴۳
۱۴۳	 ۱,۴,۵,۴ باطن / ظاهر ۱۴۳
۱۴۵	 بخش ششم: ۳,۶ ۱۴۵
۱۴۵	 نقد رمان دل فولاد بر اساس تقابل‌های جنسیتی ۱۴۵
۱۴۵	 ۱,۶,۴ پیرنگ رمان دل فولاد ۱۴۵
۱۴۵	 ۱,۱,۶,۴ رویدادهای اصلی ۱۴۵
۱۴۶	 ۲,۱,۶,۴ شرح توالی رویدادها ۱۴۶
۱۴۸	 ۲,۶,۴ تحلیل تقابل‌ها در رمزگان سمیک ۱۴۸
۱۴۸	 ۱,۲,۶,۴ سنت / تجدّد ۱۴۸
۱۴۹	 ۲,۲,۶,۴ ظاهر / باطن ۱۴۹
۱۵۰	 ۳,۲,۶,۴ زن مستقل / زن وابسته ۱۵۰

۱۵۱	 ۴,۲,۶,۴ زن / مرد
۱۵۲	 ۳,۶,۴ تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان پروآی‌رتیک
۱۵۲	 ۱,۳,۶,۴ سنّت / تجلّد
۱۵۶	 ۲,۳,۶,۴ تقید / آزادی
۱۵۷	 ۳,۳,۶,۴ زنانگی / عدم زنانگی
۱۶۱	 ۴,۶,۴ تحلیل تقابل‌ها در رمزگان نمادین:
۱۶۱	 ۱,۴,۶,۴ زنانگی / عدم زنانگی
۱۶۳	 ۲,۴,۶,۴ سنّت / تجلّد
۱۶۵	 ۳,۴,۶,۴ آزادی / اسارت
۱۶۶	 ۴,۴,۶,۴ زن نجیب / زن هرجایی
۱۶۶	 ۵,۶,۴ نتایج دریافتی از تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمان دل فولاد
۱۶۹	 فصل پنجم : دریافت‌ها و نتایج
۱۷۰	 ۱,۵ نتایج دریافتی از تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمان خاله بازی
۱۷۳	 ۲,۵ نتایج دریافتی از تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمان کافه پیانو
۱۷۶	 ۳,۵ نتایج دریافتی از تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمان نگران نباش
۱۷۹	 ۴,۵ نتایج دریافتی از تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمان باغ بلور
۱۸۲	 ۵,۵ نتایج دریافتی از تحلیل تقابل‌های رمان خانه ابر و باد
۱۸۶	 ۶,۵ نتایج دریافتی از تحلیل تقابل‌های رمان دل فولاد
۱۸۸	 ۷,۵ مقایسه تحلیل تقابل‌ها در رمان‌های دو دهه
	۷. ۵. ۱ مقایسه رمان‌های دو دهه براساس تقابل‌های ساختاری (رمزگان سمیک؛ رمزگان پروآی‌رتیک؛ و
۱۸۸	 رمزگان نمادین)
	۷. ۵. ۲ مقایسه رمان‌های دو دهه براساس تقابل‌های مفهومی (برداشت معنا از تقابل‌های ساختاری)
۱۹۳	 منابع

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان سمیک.....	۱۷۱
جدول ۲,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان پروآیرتیک.....	۱۷۲
جدول ۳,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان نمادین.....	۱۷۲
جدول ۴,۵. برداشت نهایی از معنای تقابل‌های جنسیتی در رمان خاله‌بازی.....	۱۷۳
جدول ۵,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان سمیک.....	۱۷۴
جدول ۶,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان پروآیرتیک.....	۱۷۵
جدول ۷,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان نمادین.....	۱۷۵
جدول ۸,۵. برداشت نهایی از معنای تقابل‌های جنسیتی در رمان کافه پیانو.....	۱۷۵
جدول ۹,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان سمیک.....	۱۷۸
جدول ۱۰,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان پروآیرتیک.....	۱۷۸
جدول ۱۱,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان نمادین.....	۱۷۸
جدول ۱۲,۵. برداشت نهایی از معنای تقابل‌های جنسیتی در رمان نگران نباش.....	۱۷۹
جدول ۱۳,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان سمیک.....	۱۸۱
جدول ۱۴,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان پروآیرتیک.....	۱۸۱
جدول ۱۵,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان نمادین.....	۱۸۲
جدول ۱۶,۵. برداشت نهایی از معنای تقابل‌های جنسیتی در رمان نگران نباش.....	۱۸۲
جدول ۱۷,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان سمیک.....	۱۸۴
جدول ۱۸,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان پروآیرتیک.....	۱۸۵
جدول ۱۹,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان نمادین.....	۱۸۵
جدول ۲۰,۵. برداشت نهایی از معنای تقابل‌های جنسیتی در رمان خانه ابر و باد.....	۱۸۵
جدول ۲۱,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان سمیک.....	۱۸۷
جدول ۲۲,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان پروآیرتیک.....	۱۸۷
جدول ۲۳,۵. تحلیل تقابل‌های جنسیتی در رمزگان نمادین.....	۱۸۸
جدول ۲۴,۵. برداشت نهایی از معنای تقابل‌های جنسیتی در رمان خانه ابر و باد.....	۱۸۸

ساختارگرایان تقابل‌های دوگانه را از مفاهیم بنیادین این رویکرد دانسته‌اند؛ و در مطالعات ادبی براین باورند که یکی از سازه‌های متن تقابل‌های دوگانه است که معنای پنهان آن را شکل می‌دهد. این تقابل‌ها در متون مختلف به شکل‌های متفاوتی بروز پیدا می‌کنند و می‌توان با تحلیل نوع و شیوه به کارگیری آن‌ها، به معنای پنهان متن دست یافت. در این پژوهش تقابل‌هایی که نشان‌دهنده نگاه جنسیتی رمان‌های مورد مطالعه (خاله‌بازی، نگران نباش، کافه‌پیانو از دهه هشتاد و باغ بلور، دل فولاد و خانه ابر و باد از دهه شصت هجری شمسی) است، استخراج شده و مورد تحلیل قرار گرفته است. مبنای تعیین تقابل‌ها، دسته‌بندی رمزگان‌های پنج‌گانه رولان بارت است؛ یعنی: ۱. رمزگان سمیک؛ ۲. رمزگان پروآیروتیک؛ ۳. رمزگان نمادین؛ ۴. رمزگان فرهنگی؛ ۵. رمزگان هرمنوتیک. از آنجا که بسیاری از یافته‌های پژوهش در زمینه تحلیل رمزگان نمادین با نتایجی که از تحلیل رمزگان‌های فرهنگی و ارجاعی یا هرمنوتیک به دست آمده، مشترک هستند، در تحقیق حاضر، به بررسی تفصیلی سه رمزگان دیگر بسنده شده است. به منظور تحلیل متون ابتدا تقابل‌ها با تکیه بر شیوه بیان متن استخراج شده است و سپس با توجه به مفاهیمی که برای اهل زبان و در جامعه شناخته شده است، فهرست‌بندی شده‌اند. پس از آن نگارنده به تحلیل فهرست تقابل‌ها در سه سطح رویدادها، شخصیت‌پردازی و بیان نمادین رمان‌های دو دهه پرداخته است. از تحلیل تقابل‌هایی که در پس نگاه جنسیتی این متون وجود دارد، این نتیجه برمی‌آید که شیوه به کار بردن این تقابل‌ها بیش از آنکه به سبک شخصی نویسنده مربوط باشد به دوره‌ای از تاریخ مربوط است که این رمان‌ها در آن نوشته شده است. همچنین از مقایسه تقابل‌هایی که نگاه جنسیتی این رمان‌ها را نشان می‌دهند، می‌توان دریافت که رمان‌های انتخاب شده از دهه شصت با تأکید بر عقاید فمینیستی رایج در اوایل انقلاب خواستار برابری زن و مرد هستند و به نابرابری حاکم بر جامعه در آن روزگار با نگاهی انتقادی می‌نگرند و اما رمان‌های انتخاب شده از دهه هشتاد به جنبه‌های منفی این نگرش تند می‌پردازد و شاید بتوان گفت منتقد جنبه‌های منفی فمینیسم‌اند. این رمان‌ها رسیدن بانوان به حق خود را در بازیافتن زنانگی‌ای می‌دانند که در دو دهه پیش با تبلیغات فمینیسم از بین رفته است. از مقایسه جهت‌گیری متون درباره تقابل‌ها می‌توان دانست که متون انتخابی از دهه شصت جانب سوئیۀ مثبت تقابل را نگه می‌دارند و در آرزوی رسیدن زنان به برابری با مردان و آزادی هستند اما در دهه هشتاد این ارزش‌گذاری به گونه‌ای تغییر می‌کند که شکست تئوری‌های پیشین به نمایش گذاشته شود و می‌توان گفت نگاه جنسیتی بر روی زنان در دهه شصت تا حد زیادی در این دوره از روی آنان برداشته شده است.

واژگان کلیدی: تقابل‌های دوگانه، رمان‌های دهه شصت، رمان‌های دهه هشتاد،

فصل اول

کلیات پژوهش

۱.۱. بیان مسأله

زبان ادبی بخش قابل توجهی از معنا را به طور غیر مستقیم بیان می کند و دست یافتن به معنای پنهان متن یکی از اهداف مطالعات ادبی است. با توسعه مطالعات زبان شناسی، مطالعات ادبی نیز از صبغه کلی نگر خود خارج شد و به قوانین و قواعدی توسل جست که با اتکا به دیدگاههای مشخص فلسفی و زبانی، روش خاصی را برای برخورد با پدیده های فرهنگی از جمله متن ادبی پیشنهاد میکنند. گزینش نظریه ادبی با رویکردی مشخص در تحلیل متن، از ویژگیهای پژوهش های نوین ادبی است. از نظریه های معروف، ساختگرایی است که اوج شکوفایی آن به دهه ۱۹۶۰ باز میگردد و مطالعه تقابلهای و جفتهای متضاد از اصلی ترین روشهای آن به شمار می آید. تقابلهای دوگانه از مفاهیم کلیدی در حیطه نظریات زبان شناسی، نشانه شناسی و نقد ادبی است که در زنجیره تاریخی مکتبهای فلسفی-زبان شناختی به عنوان مبنای تفکر و مبنای شکل گیری معنا در متون کلامی و غیرکلامی در نظر گرفته شده است. از نظر تاریخی نخستین بار اصطلاح تقابلهای دوگانه را نیکولای تروپسکوی (۱۸۹۰-۱۹۳۸م) به کار برد اما به طور رسمی در نظریه های زبان شناس ساختگرا، فردینان دوسوسور (۱۸۵۷-۱۹۱۳م) ظهور کرد و به طور مشخص در کتاب "زبان شناسی عمومی" (۱۹۱۵م) مطرح شد. خلاصه بحث سوسور این است که همه رفتارهای بشر نظام یافته است و به همین جهت برای فهم زبان که برآمده از عملکرد ذهن و تفکر است، باید به قواعد حاکم بر آن دست یافت. یکی از این قواعد بنیادی، تقابلهاست؛ یعنی اولاً هر مفهوم زبانی با مفهوم متقابل آن درک میشود و دوم اینکه ذهن بشر برای نظم بخشیدن به امور، مفاهیم متضاد را در سلسله مراتب تنظیم می کند و تقابل های دوگانه به دو قطب مثبت و منفی تقسیم می شوند؛ چنانکه "سیاه" در تقابل با "سفید" منفی است و "پایین" در تقابل با "بالا" بی ارزش است. بنابراین برای فهم ادبیات به عنوان یک زبان قاعده مند باید توجه کرد که بخش قابل توجهی از معنای متن ادبی بر پایه تقابل های دوگانه خلق می شود.

مطالعات زبان شناسی در روش شناسی علم، نقش میانجی را ایفا می کرد؛ و به همین سبب نقش تقابل ها در تاسیس نظام معنایی به طور گسترده در استدلال های نظری رشته های مختلف به کار گرفته شد. مردم شناسی، نشانه شناسی و روایت شناسی ساختگرا بر این اصل تکیه میکند که ساختار تفکر انسان یک

واحد یکپارچه و جهانشمول است و در هر فرهنگ و زبانی، تقابل‌های دوگانه با کشمکش میان دو قطب منفی و مثبت، عامل اصلی معنا بخشیدن به جهان است. کشمکش میان جفت‌های متضاد هرگز رفع نمی‌شود و با تغییر شکل باز تولید می‌شود.

یکی از این تقابل‌های دوگانه تقابل میان مفاهیم مربوط به جنسیت است. تقابلی که میان جنس مونث و جنس مذکر وجود دارد و در نظام ارزشی سنتی سویه مثبت به جنس مذکر و سویه منفی به جنس مونث باز می‌گردد. اما به نظر می‌رسد پس از تغییر شرایط اجتماعی و سیاسی و تغییر باورهای جامعه در باره جنسیت، حضور تقابلهای جنسیتی در متون با نظام ارزشی قبل مطابقت نمی‌کند. این تغییر که ایدئولوژی پنهان متن را نشان می‌دهد، شیوه بیان را نیز تحت تاثیر قرار داده است. چگونگی بروز و ظهور این دگرگونی در فرم و محتوا مساله اصلی این پژوهش است.

با توجه به اینکه رمان گونه‌ای از انواع ادبی است که زاده دوران مدرن است و می‌تواند محمل مناسبی برای بازنمایی فضای جامعه باشد این پژوهش بر آن است که این تقابل‌ها را در دو دوره رمان نویسی ایران یعنی دهه ۶۰ هجری شمسی و دهه ۸۰ هجری شمسی مورد تحلیل قرار دهد و با به کار گیری این روش مطالعاتی شیوه بیان نویسندگان دو دوره را تحلیل و مقایسه کند و تاثیر تفاوت دیدگاه‌ها درباره جنسیت را بر شیوه‌ی بیان تقابل‌های جنسیتی تحلیل کند و در صورت امکان نتایج به دست آمده را با نظریه هویت جنسی نیز مورد تحلیل قرار دهد.

۲.۱. اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش

بررسی تقابلهای جنسیتی در رمانهای دو دهه ۶۰ و ۸۰ هجری شمسی که به نظر میرسد از نظر گردش ایدئولوژیک قابل توجه هستند چند منظومه پژوهشی را کامل میکند: مانند پژوهشهای جامعه شناختی ادبیات داستانی؛ پژوهشهای مرتبط با مطالعات زنان؛ پژوهشهای روایت شناسانه و مانند این.

۳.۱. اهداف پژوهش

- دستیابی به فهرست تقابل‌های جنسیتی در رمان‌های دو دهه شصت و هشتاد شمسی
- تحلیل شیوه بیان نویسندگان در بیان تقابل‌های جنسیتی
- تحلیل تأثیر تفاوت دیدگاه‌ها بر شیوه بیان تقابل‌های جنسیتی و در صورت امکان تفسیر دریافت‌های پژوهش براساس نظریه هویت جنسی.

۴,۱. قلمرو پژوهش

الف) قلمرو مکانی: ایران

ب) قلمرو زمانی: دو دهه شصت و هشتاد

ج) قلمرو موضوعی: تقابل‌های جنسیتی در رمانهای باغ بلور، خاله بازی، خانه ابر و باد، دل فولاد، کافه پیانو، نگران نباش

۵,۱. سؤالات پژوهش

- فهرست تقابل‌های جنسیتی در رمان‌های دهه‌های شصت و هشتاد شمسی ذیل چه عنوان‌های کلی‌ای دسته‌بندی می‌شوند؟
- چه تفاوتی در تقابل‌های جنسیتی و شیوه بیان آن‌ها در رمان‌های دوره تاریخی دهه‌های شصت و هشتاد شمسی وجود دارد؟
- تفاوت شیوه بیان تقابل‌های جنسیتی بیشتر به دوره اجتماعی مربوط است یا سبک فردی؟

۶,۱. فرضیه‌های پژوهش

- به نظر می‌رسد می‌توان تقابلهای جنسیتی رمانهای دهه ۶۰ را ذیل عنوانهای «زن به عنوان جنسیت» - «مرد به عنوان انسان» و «زن مقبول جامعه» - «زن مطرود از جامعه» دسته‌بندی کرد. و همین‌طور می‌توان تقابل‌های جنسیتی رمانهای دهه ۸۰ نیز ذیل عنوان‌های «زن سنتی» - «زن مدرن» و «زن با تمایلات زنانه» - «زن با تمایلات مردانه» و «زن به عنوان انسان» - «زن به عنوان جنسیت» دسته‌بندی کرد.
- همچنین می‌توان حدس زد شیوه بیان نویسندگان این دو دوره در شخصیت پردازی، مکان‌یابی و وقایع داستان متأثر از دیدگاه آنان درباره تقابل‌های جنسیتی است و شخصیت پردازی و انتخاب مکان‌ها در رمانهای دهه ۶۰ به گونه‌ای است که تصویری از زن ارائه می‌شود که کاملاً وابسته به جنس مذکر است اما نویسندگان رمان‌های دهه ۸۰ مکانها، شخصیتها و وقایع را به گونه‌ای پیش می‌برند که تصویری که از جنس مونث ارائه میشود کمتر جنسیتی و وابسته به جنس مذکر باشد.
- می‌توان گفت شیوه بیان تقابلهای جنسیتی بیش از آن که به سبک فردی مربوط باشد به دوره اجتماعی مربوط می‌شود.

فصل دوم

پیشینه پژوهش

۱,۲. گروهی از پژوهش‌های مرتبط با پایان‌نامه حاضر به نقد و تحلیل مسائل و دغدغه‌های زنان با نظر به نقد فمینیستی پرداخته‌اند. البته در پژوهش‌های نام برده شباهت موارد مطالعه به پایان‌نامه حاضر لحاظ شده است. در بررسی و تحلیل سه اثر برگزیده‌ی داستانی با رویکرد زنانه (من هم چگوارا هستم، گلی ترقی، باغ بلور، محسن مخملباف، چراغها را من خاموش می‌کنم، زویا پیرزاد) ۱۳۹۱ مژده واعظ موسوی، برای تحلیل داده‌ها از نقد فمینیستی بهره جسته است و پیدایش نقد زنانه (نقد فمینیستی) را برآیند زمینه‌های اجتماعی همچون گذار از جامعه‌ی سنتی به جامعه‌ی مدرن و اهمیت روزافزون حقوق زنان دانسته است. با توجه به اینکه موضوعاتی نظیر سهم زنان در آفرینش ادبی، پرداختن به مشکلات، دغدغه‌ها و نیازهای زنان و همچنین چالش‌های فردی و اجتماعی پیش‌روی ایشان، بازتاب قابل‌توجهی در بستر ادبیات داستانی یافته است، نویسنده به تحلیل این موضوعات در بستر نقد زنانه پرداخته است.

بررسی تجربیات و ذهنیات زنانه درنوشتارزنان بابررسی موردی سووشون سیمین دانشور و دل فولاد منیرروانی‌پور ۱۳۹۲ نوشته لیلا امرایی بر این است که رمان در ایران تنها گونه ادبی است که امروزه زنان نویسنده فرصت یافتند تقریباً همپای با مردان نویسنده پیش بروند و در این نوع نوشتار ادبی حضوری چشمگیر داشته باشند، به این سبب نویسنده به تحلیل احساسات و دغدغه‌های زنان در دو داستان سووشون و دل فولاد پرداخته است و شاید از این جهت که رمان‌ها را از جنبه‌های زنانه واکاوی می‌کند، بتواند یکی از با شباهت‌ترین پژوهش‌ها به پایان‌نامه اینجانب باشد

جلوه‌ها و نقد زنان در آثار سیمین دانشور، منیرو روانی پور و غزاله علیزاده سه نویسنده زن معاصر؛ سیمین دانشور، منیرو روانی پور و غزاله علیزاده از منظر جلوه‌ها و نقد زنان در یکی از برجسته‌ترین رمان‌هایشان و همچنین در یک مجموعه داستان کوتاه مورد نقد قرار می‌دهد بدین سان آثار آنان به طور ضمنی با یکدیگر مقایسه می‌شود. برای این منظور «سو و شون» و «شهری چون بهشت» از دانشور، «اهل